

CZWIERĆ (110) *sb f*

czwierć (74), **ćwierć** (24), *czwierć a. ćwierć* (12); *czwierć Murm, FalZioł* (30), *LudWieś* (9), *OrzRozm, Mącz* (2), *SienLek* (11), *HistLan, BietSpr, Strum* (5), *StryjKron*; *ćwierć KrowObr* (2), *RejFig, ModrzBaz* (2), *SkarŻyw, GostGosp* (3), *WyprPl* (3), *WujNT, VotSzl* (2); *czwierć : ćwierć BielKron* (1 : 1), *GrzepGeom* (5 : 3), *HistRzym* (1 : 1), *SarnStat* (5 : 4).

-e- (11), *GrzepGeom* (4), *WyprPl* (2), *SarnStat* (5), -é- *Strum* (3).

sg *N* *czwierć* (10). \diamond *G* *czwierci* (23). \diamond *D* *czwierci* (2). \diamond *A* *czwierć* (49). \diamond *I* *czwiercią* (5). \diamond *L* *czwierci* (5). \diamond *pl N* *czwierci* (2). \diamond *D* *czwierciām* (1). \diamond *A* *czwierci* (9). \diamond *pl a. du A* (*cum nm*) *czwierci* (4).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. *W funkcji liczebnika ułamkowego, czwarta część całości; quarta BartBydg; quadrans, tetartemorion, tetrans Cn* (89) : *BartBydg* 128; *SienLek Tv*; *Francufki Lan* więcej niż *czwiercią* ięft *więtźfy/ á* niż *Włóká* w *Mázowźu Chelmieńka*. *GrzepGeom* M2, Mv, M2; *SarnStat* 283.

W połączeniu z G sg rzeczownika oznaczającego przedmiot dzielony [w tym: z elipsą G sg (2)] (81) : *Piłutki powietrzne abys pamiętał brać ćwierć albo półczwierci FalZioł V* 62v, V 62v, 70, 106v [3 r.], 108, 113v (11); *wGorcze czwyercz myelye od Kobilina LibMal 1546/123v, 1552/171v; RejFig Bb4v; BielKron 277v; SienLek 59, 96v, 177; GrzepGeom F3v* [2 r.]; *przybiy drugą sztukę/ nie fzéroką iáko ná ćwierć łóckíá. Strum Kv, Cv, Kv, K2; GostGosp 74. Cf W połączeniu z liczebnikiem, Wyrażenia.*

W połączeniu z liczebnikiem ułamkowym i głównym w funkcji liczebnika ułamkowego (19): *Wezmi kwarthę małmazijey dobrey/ potym wezmi z apteki tuciam preparatam pół łota, camphori trzy ćwierci/ á tę camphorę pokropić palonem winem FalZioł II* 19b, II 19a, V 62v, 63, 70, 106v [3 r.] (12); *kthori trzi czwyerczi mylye od budifchina myáčhka LibMal 1553/177, 1540/110; SienLek 96v, 155v; Ale iż połowicá mnieyźégó Kwádratu/ vczyni ćwierć wietźégó: tedyć bez pochyby dwie połowicy mnieyźégó/ vczynią dwie ćwierci/ to ięft/ połowicę wietźégó. GrzepGeom F3v; Strum B2; GostGosp 74.*

Fraza: »wagi za ćwierć nie masz [w czym]« = coś jest bardzo lekkie (2): *Ktore ięft łtworzenie á w nim wagi zá ćwierć niemáź. A ięth zázwždy ciáfáwe/ á ma łtrzewá dźiuráwe. HistRzym 25, 25.*

Wyrażenia: »czwierć godziny« = kwadrans (9); *gdy będziefz w thim maczał gębkę á na żywot przykładáć przez ćwierć godziny przed iedzeniem. FalZioł I* 62a; *A zagrzáwłzy po naporzeniu w ćwierć godziny FalZioł V* 27v, III 38d, V [1], 19c [2 r.], 95; *Momento horae arsura omnia, zá ćwierć godziny wźifstko łpłonie. Mącz 230b; SienLek 80v.*

[*»czwierci pan« = tetrarcha: iáko téłz tu ś. Mattheuź Heróda i Tetrarchą i krolem zowie a mybyłmy go znáć niepráwię zle mogli zwać popołku/ ćwierci panem/ iedno że czytámy ifz pod czas pańtwa na więcy Tetrarchów niź czterzech/ [...] rozdzieláno MurzNT Sv (Linde).]*

»czwierć roku, lata« = kwartał (14 : 7): *yłch Lukáfchewy szyrpowłkyemv kthorego wyedzial bicz człowyekiem z zyemye wiwolany m trzi czwyerczi roku łluzill LibMal 1546/110, 1545/99v; Diar 81; KrowObr 70v, 71; OrzRozm R; BielKron 422v; HistLan D3; BielSpr 70; iż (gdy ktorey ćwierci roku żyto/ ábo y infze zboże natáńfze bywa) Vrzáđ łkupuie go bárzo wiele ModrzBaz 33v, 35; GostGosp*

134; *SarnStat* 132 [2 r.], 363 [2 r.], 366, 395 [2 r.]; Ná którą siedm tysięcy żołnierzá/ płácąc wfarzom po piętnaście złotych ná koń/ ná każdą ćwierć látá. *VotSzl* E4, D3v.

»czwierć roku, roczna« [w tym: cztery czwieri roku (2)] = *póra roku* (7 : 1): *Quatuor anni tempora*, *Sterzy czwyercy roku/ álbo łuchedny Murm* 8 [*idem*] *BartBydg* 10b; Iáko fye w kthorą Czwierć Roku ma człowiek rządzić. *SienLek* 41, 41 [2 r.], 41v; *SkarŻyw* 321; *WujNT* 452.

2. *Miara objętości produktów sypkich, ziarna, owoców itp., wynosząca czwartą część korca; quartarius* (4) : tedy z kilku fioł zsyputiá słody po czwieri álbo beczce ná piwo/ łchodzą łie potym w ieden Dom wielki *StryjKron* 160; Rzepey wędzonéy będziefz miał puł ćwierci dofyć/ [...] Sérów téz pięć/ iágieł ćwierć/ y krup tátarczánych *WyprPl* C2, C2.

3. *Miara powierzchni gruntu, roli, czwarta część łanu* (5) : Iakom ya nyewzoral any poszyl czwyerczy rolyey nadwv polv owszem y proszem navmyesthowye *Gwalthem ZapWar* 1506 [?] nr 2087; yakom ya nyeothyal robotlyvego andrzejya roswałya na tczwyerczy syedzadzego [!] thomw tho v małem v mączyrzysu [!] anym shya vrzuczyl wthą tho czwyercz na kthorey then tho Cmyecz syedzy *ZapWar* 1521 nr 2273; Mam iefzcze drugi obyczay mierzánia Lanu/ [...] Naprzód ma być łalká ná pułósmá łokciá/ tych to łalk w Wiértel álbo w czwierć ná dłużą iefst trzydzieści/ á ná łszerzą łześć. *GrzepGeom* M2v, K4v.

4. *Faza księżycy, kwadra* (9) :

Wyrażenia: »ostatnia czwierć« [*szyk* 5 : 1] (6): Od pełniey y przez ořtatnią czwierć/ iuż gorąca iuż dżdże/ iuż gromy przechodzić będą. *LudWieř* B2v, Bv [2 r.], B2, B3 [2 r.]

»pierwa czwierć« [*szyk* 2 : 1] (3): Pierwa czwierć mierno dżdżowa. Od pełniey trochę iáľno *LudWieř* B2, Przeto na nowie y pierwa czwierć tego mieľiáczya będzie niepogodna/ Do pełniey floneczko będzie łie wydzieralo, A thak będzie mieľzanina do kończya tego mieľiáczya. *LudWieř* B2v, Bv.

5. *Półowa przedniej lub tylnej części zwierząt rzeźnych, np. świni, wołu itp.* (2) : *Offa penita* Mieľá łztuká od ogoná/ álbo z poľedniey czwieri. *Mącz* 260d; á tám mu máiá bydź dawáné potrzeby [...] iedná miárká owłá/ ośm kurcząt/ kopá chleba/ pułćwierci mieľá wołowého [*medium quartale carniū bovinarū JanStat* 44]/ y z piwem. *SarnStat* 378.

6. *Naczynie drewniane o pojemności czwartej części korca, służące jako miara produktów sypkich* (1) : Item dwye czwyerczy drzewyane zidowcze Słomyney vkradl [...] przedal ye za dwa łchelyagi *LibMal* 1550/152v.

Cf **CZWIERTNIA**

ZZie